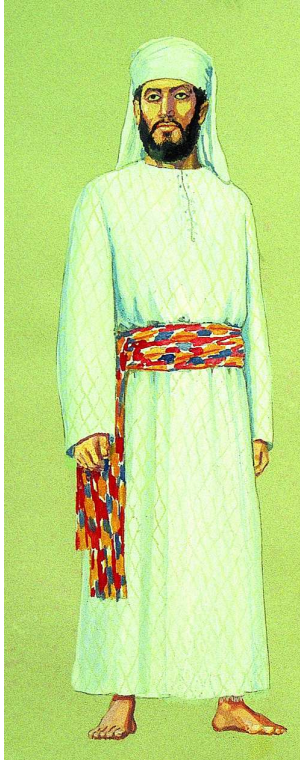

מערכה ל. מקום חגירת האבנט (יח,ב)

אבנט על המתניים. לדעת כמה ראשונים, כגון רבי אברהם בן הרמב"ם, האבנט נחגר על המתניים, כמקובל בחגורות.

אכן, בכמה ראשונים נראה שחגירת האבנט היא על המתניים. ר' אברהם בן הרמב"ם (בפירושו לשמות כח,ד) כותב: "ואבנט – שם האזור שקושרים על המתניים"³. אף הרז"ה (ביצה יד,א) כותב: "והאבנטים של כהן גדול ושל כהן הדיוט... שהיו חוגרין בהן מתניהן". כמה ראשונים מציינים, שהאבנט מצוי במקום בו "דרך העולם לחגור"⁴. הריטב"א (שבת צב,א) אף כותב: "כנגד אציליהם והיו כנגד הקובדו [מרפק], ששם דרך לחגור מתניו". נראה מדבריהם, ש"כנגד אצילי ידיהם" היינו משם ומטה, ועיקרו של האבנט במקום החגירה המקובל.

יותר ברור הדבר בספר החינוך (מצודה צט), וזו לשונו: "והאבנט שחוגר במתניו ארכו ל"ב אמה⁵ ומקיפו ומחזירו על גופו כרך על כרך ונמצא שמרגיש בו בכל עת בזרועותיו, שמתוך גבהו ברוב ההקפין הזרועות נוגעות בו על כל פנים... והאבנט הוא כמין אזור שחוגרין בו, אלא שהם היו מקיפין בו הרבה הקפין מה שאין אנו עושין כן באזור". נראה שלדעתו האבנט נחגר תחילה על המתניים, אך הכריכות סביב גופו מגיעות עד המרפק⁶, ולכך מתכוונת הברייתא כאן.

מקורות בחז"ל ובראשונים: החגירה כנגד הלב

בכמה מקורות משתמעת דעה הפוכה, לפיה האבנט נחגר מן המרפק ומעלה. בגמ' בזבחים פח,ב נאמר: "אבנט מכפר על הרהור הלב, היכא דאיתיה", ופירש רש"י: "שהיו חוגרין

בתורה נאמר באשר לאבנט: "וחגרת אותם אבנט" (שמות כט,ט), וכן "ובאבנט בד יחגור" (ויקרא טז,ד). לא התפרש בתורה היכן מקום החגירה, והסוגיה מבררת את מקומה המדויק.

הברייתא כאן: החגירה כנגד המרפק

בברייתא נאמר: "כשהם חוגרין, אין חוגרין לא למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן, אלא כנגד אצילי ידיהן". הגמרא לומדת זאת מן האמור ביחזקאל (מד,יח): "פארי פשתים יהיו על ראשם, ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם, לא יחגרו ביזע", ומפרש אביי: "לא יחגרו במקום שמוזיעין".

רש"י מפרש ש"מקום שמוזיעין" הוא מקום שיש בו זיעה, כתוצאה מכך שחלקי הגוף סמוכים דרך קבע זה לזה, וכן כתבו מפרשים רבים¹. מכאן, שאין לחגור תחת המתניים, שם שיפולי הבטן נכפלים על האגן, וכן לא מעל המרפק, שהוא ה"אציל"², מפני ששם הזרועות סמוכות לגוף. לפיכך קובעת הברייתא, שיש לחגור "כנגד אצילי ידיהן", במקביל למרפק.

האם ניתן לחגור על המתניים?

במציאות קיים שטח מסוים של כמה ס"מ בין המתניים לבין המרפק, ולא ברור מן הברייתא הנ"ל מה דינו: מצד אחד, הברייתא שוללת רק את "למטה ממתניהן", ונמצא שחגירה על המתניים עצמם, כמקובל בחגורות, מותרת באבנט; ומאידך, הברייתא קובעת שיש לחגור מעט למעלה משם, כנגד המרפק.

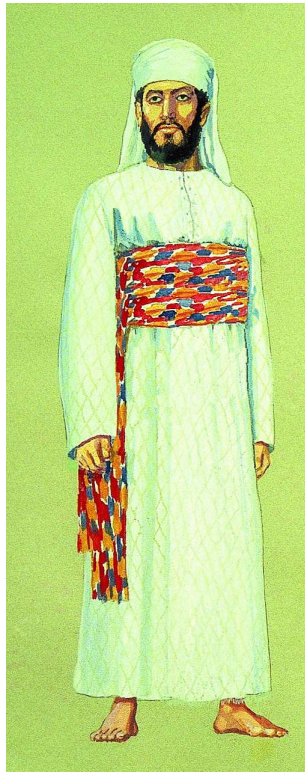
כאמור, בתורה נאמרה על אבנט לשון חגירה (שמות כט,ט; ויקרא ח,ז; ח,יג; טז,ד). סתם 'חגירה' הינה במתניים, ככתוב: "חגרה בעוז מתניה" (משלי לא,יז), "מתניכם חגורים" (שמות יב,יא), "בחגורתו אשר במתניו" (מלכים-א ב,ה), ועוד רבים. מסתבר שהפסוק ביחזקאל בא להגדיר את הדבר ביתר דיוק, אך לא בא לשלול את המשמעות הפשוטה של הכתוב בתורה. לפיכך נראה שניתן לחגור גם על המתניים, ולא דווקא במקביל למרפק, ואם כן דברי הברייתא "כנגד אצילי ידיהן" אינם בדווקא.

לעמוד לשרת", "דבר שהוא ראוי לשירות. מאי ניהו? אבנט". מפרש רש"י: "וקים להו לרבנן שיכול לעשות מחמש סלעים צמר, שהרי אין כולו צמר, אלא כלאים הוא". בהנחה שהצמר הוא שלושה רבעים מן האבנט (עיין יומא ע"ב, ותוס' שבת כא,א ד"ה שמחת ושאר ראשונים שם), נראה שאי אפשר לעשות ממשקל חמישה סלעים (כ - 85 גרם) אבנט באורך ל"ב אמה וברוחב ג' אצבעות. אלא שיש לומר שהגמ' בחולין דנה על השיעור מדאורייתא, ואורך ל"ב אמה אינו מדאורייתא (אין בתוספת זו חשש "ייתור בגדים", כמוכח בסוגיה לעיל על סילוק באבנט, ראה מערכה כז הערה 12 בשם החזו"א); ובחינוך משמע קצת שלדעתו אורך זה מדאורייתא. מתיאור האבנט ב'קדמוניות היהודים' (מובא להלן) משתמע שהאבנט סובב את הגוף פעמיים בלבד.

6. כלשון הירושלמי הנ"ל: "עוקמו לכאן ולכאן". אם כי, אפשר שכוונת החינוך שהאבנט נכרך שוב ושוב באותו מקום עצמו, ו"גבהו" היינו רוחב האבנט.

1. תוס' שבת צב,א ד"ה במרפקו ובעוד מקומות; תוס' רא"ש עירובין צה,ב; ריטב"א שבת צב,א; סמ"ג עשה קעג, ועוד.
2. כפי שהארכו להוכיח התוס' במנחות לז,א ד"ה קיבורת, ובמקבילות.
3. כך גם ברד"ק (ישעיהו כב,כא): "והאבנט הוא חגורה על המתניים", אך לא ברור האם מדובר שם על בגדי כהונה, עיין שם.
4. תוס' מנחות לז,א ד"ה קיבורת; חולין ק"ב, ד"ה אמר רבי; נדה ל"ב, ד"ה שני אציליו. אך יש להעיר, שהם כותבים זאת בניגוד לבית השחי, ש"אין שום אדם רגיל לחגור שם" (ספר הישר לר"ת, ס' תעה), ולא בניגוד ללב.
5. כך נאמר בירושלמי (יומא פ"ז ה"ג) וביקרא רבה (פרשה י,ו): "אמר ר' לוי: אבנט ל"ב אמה היה, והיה מעקמו לכאן ולכאן", וכן כותב הרמב"ם (הל' כלי המקדש ח,ט). בגמ' בחולין (קלח,א) משמע שהאבנט אינו ארוך כל כך: הגמ' מביאה מקור לשיעור ראשית הגז, חמישה סלעים, מן הכתוב: "ראשית גז צאנך תתן לו. כי בו בחר ה'...".

נקשרה החגורה ונמצאה תלויה בחלקה הגדול עד הקרסוליים⁷.

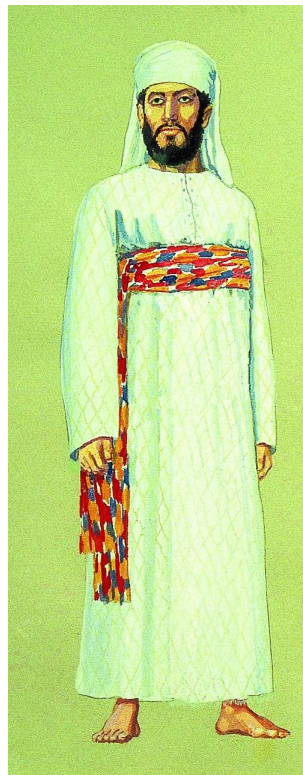
יש לשאול על שיטה זו, כיצד מתיישבת החגירה כנגד הלב עם הברייתא כאן, האומרת: "ולא למעלה מאצילי ידיהן"? הרי הלב גבוה במידה ניכרת מן המרפק!¹⁰ נראה לבאר זאת בשני אופנים: א. האמירה שהאבנט נמצא כנגד הלב אינה בדווקא, אלא שהוא בקרבתו (יריעות שלמה בהל' כלה"מ שם; ספר 'בת דינא' לר' ברוך איידלמן, דף ע"א). על כל פנים, מן התרגום מוכח שמקום החגירה הראוי הוא מן המרפק ומעלה, ולא כשיטה הקודמת. ב. תחילת החגירה היא כנגד המרפק, ומפני אורכו של האבנט הוא מגביה והולך במהלך הסיבוב עד כנגד לבו (כעין דברי החינוך הנ"ל, אלא שנקודת ההתחלה גבוהה יותר, וממילא גם הסיום). לפי זה נראה, ש"למעלה מאציליהן" אינו "מקום שמזיעין", האסור בחגירה, אלא דווקא מקום שערות בית השחי, וכוונת הברייתא לומר שאין להתחיל ולחגור למעלה מאציליהן, שמא בהמשך החגירה יגיע האבנט לבית השחי (אך דברי יוסף בן מתתיהו והגאונים אינם מתיישבים יפה בתירוצים אלה, כמבואר למעין¹¹).

אבנט מן המרפק ועד הלב. על מנת ליישב את הסתירות לגבי מקום האבנט ניתן לומר שהאבנט מתחיל להחגר מן המתניים כלפי מעלה, ומחמת אורכו הרב הוא נכרך על גוף הכהן שוב ושוב עד שהוא מגיע כנגד הלב.

בשאר הבגדים

בבגדי הכהן הגדול ישנה חגירה נוספת מלבד האבנט,

הפרעה של הגלימה. נראה, שמסיבה זו החגורה קרויה בארמית 'זרוא' (אונקלוס בראשית ג,2), והחגירה 'זריז' (אונקלוס שמות ט,ט), לאמור: החגירה מבטאת נכונות להחלץ ולהזדרז לעשייה (השווה לבראשית יד,1: "וירק את חניכיו" - "זריז ית עולמוה"). ראה לכך מהכתוב בתורה (שמות יב,1א): "וככה תאכלו אותו ומתניכם חגורים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם", כדרך הולכי דרכים (מדרש לקח טוב שם), וכן מלשון הברכה על חגירת האבנט: "אזור ישראל בגבורה". אם כן, לדעה שהאבנט מונח על המתניים או בקרבתם, תפקידו להקל על עבודת הכהנים ולהמריצם בעבודתם. לעומת זאת, החגירה בקרבת הלב מהווה הפרעה מסוימת לתנועת הידיים, וגורמת האטה בפעילות, כדרך אנשים חשובים, שתנועותיהם מדודות (הדבר מודגש בחינוך במצוה צט, הכותב שהכריכות המרובות והמגע של האבנט בזרועות נועדו להזכיר לכהן את מציאות האבנט עליו). אפשר שמטעם זה הקפיד התרגום ביחזקאל בלשוננו, באומרו: "ולא יזרוזן על חרציהון, אלהין על לבביהון ייסרון". בהקשר זה, ראה גם שערי היכל למסכת יומא, מערכה מב, על מחלוקת הראשונים בעניין "הרגשת העזרה".

אבנט על הלב. מתרגום יונתן בן עוזיאל לספר יחזקאל נראה שהאבנט נחגר על הלב, ולא כמקובל בחגורות.

כנגד אצילי ידיהן דהיינו כנגד הלב. כך נאמר גם בתרגום יונתן ביחזקאל (שם): "ולא יזרוזן על חרציהון, אלהין על לבביהון ייסרון" [ולא יחגרו על מתניהם, אלא על לבבם יקשרון]. התרגום שולל במפורש את הדעה הקודמת, המתירה חגירה על המתניים! דברי התרגום מובאים להלכה ברמב"ם (הל' כלי המקדש י,א-ב), הפוסק: "חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו ומקיפו כרך על כרך עד שגומר וקושר, ועל האבנט מפורש בקבלה 'ולא יחגרו ביזע', במקום שמזיעין, וכך קיבל יונתן בן עוזיאל מפי הנביאים, ותרגם 'על לבביהון ייסרון'". נראה מדבריו "וכך קיבל יונתן" שיש חידוש בתרגום, מעבר למשתמע בהכרח מן הפסוק.

כדעה זו עולה גם מתשובת רב האי גאון (מובאת ב'כנסת הראשונים' כאן, אות צג), בה מופיע פירוש אחר למושג "ביזע", שהוא מלשון זעזוע⁷, כלומר, שיש לחגור את האבנט באופן כזה שלא יזוז ממקומו, ובלשוננו: "אין חוגרין במקום שיש בו זעזוע, כמו על הכרס או תחת לכרס, שהחגור קרוב לזעזוע כי תחתיו מיצר והולך... אלא חוגרין מלמעלה שתחתיו מרחיב והולך". משתמע שיש לחגור כנגד הלב, וכך הכרס תומכת באבנט לבל יפול⁸.

כך גם מתאר יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ג,2ב, בתרגומו של שליט) את חגירת האבנט: "חוגרים אותה [את הכתונת] על החזה, וקושרים חגורה סביבה קצת למעלה מבית השחי⁹, שרחבה עד לארבע אצבעות בערך... ראשית החגירה היתה על החזה, ולאחר שסבבה שוב את הגוף

7. ראה גם באבן עזרא לאסתר ה,ט, לעומת פירושו לבראשית ג,1ח.
8. היה מקום לפרש שהחגירה צריכה להיות על המתניים, כי משם ולמטה הגוף מתרחב לצדדים ועצמות האגן תומכות באבנט; אך מהניגוד ל"על הכרס או תחת לכרס" משמע כאמור, שהמקום הנכון הוא למעלה מהכרס.
9. הדבר תמוה, כפי שהעיר המהדיר.
10. כלשון הרמב"ם (הל' תפילין ד,ב, על פי מנחות לו,א): "ושל יד קושר אותה... על הקיבורת, והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע, שנמצא כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו ותהיה תפילה כנגד לבו". הרדב"ז (הל' כלי המקדש יא,ט) מחריף את הקושי, באומרו: "שהאבנט היה חוגרו תחת אצילי ידיו על ראש הלב, ולמטה ממנו חוגר חשב האפוד, וגם הוא על הלב למטה", וצ"ע.
11. נראה, שיש הבדל מהותי בין הדעות הללו בתפיסת תפקידו של האבנט. בימינו מקובל ללבוש חגורות לצורך הידוק המכנסיים, לבל יישטמו. בזמן המקרא וחז"ל, היה מקובל, כידוע, ללבוש גלימות ארוכות, שאין חשש שיישטמו. החגירה נועדה למטרה אחרת, והיא הצמדת הגלימה לגוף, כדי לאפשר תנועה חופשית ופעילות ללא

האם "לא יחגרו ביזע" נאמר באבנט בלבד. אולם יש שכתבו אף בדעת הרמב"ם שעניין "לא יחגרו ביזע" איננו הוראה כללית שלא לחגור במקום הזיעה, אלא זוהי הלכה מיוחדת באבנט, בתורת סימן גרידא למקום לבישתו (גרי"ז, מובא ב'ספר הליקוטים' לרמב"ם כלה"מ י,ב).

האם מקום החגירה מעכב?

בליקוטי הלכות דן בשאלה, האם חגירת אבנט במקום הזיעה פסולה, ודינו כמחוסר בגדים שעבודתו מחוללת, או שמא אין זה אלא דין לכתחילה, לנוי הבגדים, כדוגמת ההלכה שהבגדים צריכים להיות חדשים?

יש שכתבו, שהדבר תלוי במחלוקת הנ"ל בשאלה האם זהו דין בכל הבגדים, או רק באבנט: לדעה שזוהי הגדרת מקום האבנט, אם חגרו במקום הזיעה – אינו במקומו, ופסול. לעומת זאת לדעה שזהו דין כללי בבגדים הרי זה כעין נוי הבגד, שהוא לכתחילה ('כנסת הראשונים' אות צב).

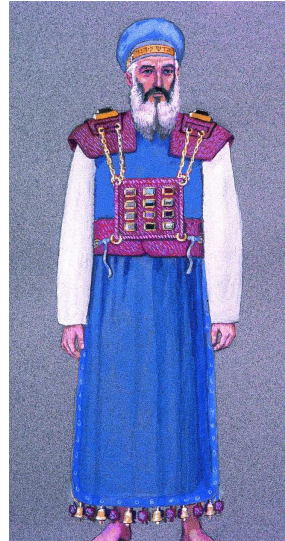
סיכום

בסוגיה כאן נאמר שהאבנט נחגר במקביל למרפק, ומדברי כמה מפרשים עולה שהכוונה לשטח שמן המרפק ועד המתניים, כמקובל בחגורות. במקורות אחרים בחז"ל ובראשונים נראה שהאבנט נחגר גבוה יותר, כנגד הלב, ועל כל פנים לא על המתניים. אפשר שגם לדעה זו "כנגד הלב" אינו בדווקא, או שתחילת החגירה כנגד המרפק והמשכה כנגד הלב.

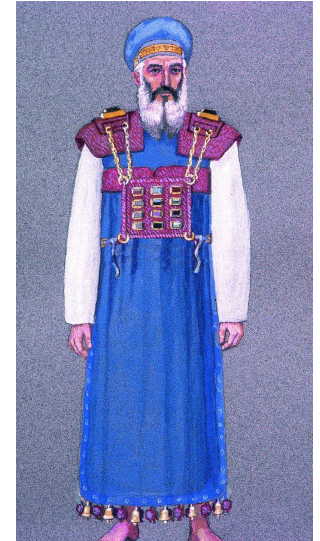
באשר לחשב האפוד, דעת רש"י שאף הוא נחגר במקביל לאבנט, והראב"ד חולק בדבר, ודעת הרמב"ם מסופקת. באחרונים דנו האם מקום החגירה מעכב, וצידדו שאם מקומו נובע רק מהצורך למנוע זיעה – אין זה מעכב.

והיא באפוד, ככתוב (ויקרא ח,ז): "ויחגור אותו בחשב האפוד", דהיינו הרצועות היוצאות מהאפוד משני צידיו ונקשרות מקדימה. רש"י (שמות כח,ז) כותב, שגובה האפוד מן הרגליים "עד כנגד האצילים... שנאמר 'לא יחגרו ביזע', אין חוגרין במקום זיעה, לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם". נמצא שלדעתו זהו דין כללי בכל החגירות, שלא יהיו במקום הזיעה.

הרמב"ם (הל' כלי המקדש ט,יא) כותב שחשב האפוד נקשר כנגד הלב, ואילו הראב"ד כתב שהחשב למטה מן הטבור, ובכסף משנה ביאר שטעם הרמב"ם משום "לא יחגרו ביזע". נראה, אם כן, שהרמב"ם והראב"ד חלוקים בשאלה

חשב האפוד - שיטת הראב"ד. גם לדעת הראב"ד החושן נקשר על הלב, כמפורש בתורה, אבל חשב האפוד נקשר, לדעתו, למטה מן הטבור.

חשב האפוד - שיטת הרמב"ם. חשב האפוד משמש כמצע ומנשא לחושן, וחשב האפוד הוא רצועות שבהן נקשר האפוד אל מאחורי גבו של הכהן הגדול. לדעת הרמב"ם חשב האפוד נקשר כנגד הלב.

מערכה לא. ייתור בגדים' - שיעור הבגד ומקומו (יט,א)

לכהן לענוד על אצבעו סרט בד ("צלצול קטן"). מחלוקת זו מובאת בגמ' בשני נוסחים, ויש לברר את ההבדל להלכה בין שני הנוסחים ואת פסק ההלכה במחלוקת האמוראים. סוגיה מקבילה מופיעה במסכת ערובין (קג,ב).

מהלך הסוגיה ופירושה – שיטת רש"י

במשנה בערובין (קג,ב) נאמר, שכהן שאצבעו נפצעה – כורך עליה גמי (צמח), ואין בכך איסור בשבת במקדש¹, אף

הגמרא (יח,א) מלמדת שכהן הלובש בגדים יתרים על מה שנצטווה – עבודתו פסולה. הסוגיה כאן עוסקת בהגדרת גודל הבגד הנחשב כ"ייתור בגדים". שאלה נוספת הנדונה בסוגיה היא, האם איסור הלבישה נאמר רק על הלובש בגד במקום המיועד לאחד מבגדי הכהונה, או גם על הלובש במקומות המגולים בגופו של הכהן: פניו, כף ידו, או כף רגלו.

בסוגיה מובאת מחלוקת אמוראים בשאלה, האם מותר

¹ אינו אלא לצורך העבודה (עיין רש"י שם קב, ד"ה כאן וכאן אסור), ולפיכך צריך להגדיר את הכיסוי בגמי כצורך העבודה. אולם הרמב"ם סובר ששבות הותרה במקדש אף שלא לצורך העבודה (הל' קרבן פסח א,טז), ולכן יתכן שכריכת הגמי איננה צורך העבודה, והיא היתר ולא חיוב.

1. רש"י (ד"ה כורך, וכן בערובין שם) כותב שהכהן חייב לעשות כן, כי גנאי הוא שתיראה מכתו בשעת העבודה. הרמב"ם (הל' כלי המקדש י,ה), לעומת זאת, כותב: "מותר לכוון עליה גמי". מחלוקת זו קשורה למחלוקת כללית על היתר השבות במקדש: רש"י בערובין שם כותב: "הואיל והשתא צורך עבודה היא, דלאו אורח ארעא שתראה מכתו עם העבודה, מכסה אותה בגמי". פירוש: היתר השבות במקדש